

# DAGENS FRÅGOR

## Den franska ståndpunkten

Det franska flygangreppet mot den tunisiska byn Sakiet är ur alla synpunkter en tragedi. Militärt måste operationen anses vara tämligen misslyckad. Man har sannolikt dödat ett antal rebeller tillhörande motståndsrörelsen (FLN), men även det högsta från franskt håll uppgivna antalet dödade kan inte ha motsvarat insatsen. Därtill kommer det horribla, att fullständigt oskyldiga civilpersoner, kvinnor och barn, utan anledning dödades och sårats. Politiskt har angreppet visat sig vara ett katastrofalt misstag. Fransmännen håller på att förlora den ställning de ännu innehade i Tunisien. Deras fortsatta rätt att utnyttja hamnen Bizerte har ifrågasatts, och därmed försvagas NATO. Deras konsulat i Tunisien har stängts.

Man frågar sig, hur ett så desperat företag kunnat motiveras. Man vill veta vem som är ansvarig. Ett negativt svar på den förra frågan kan omedelbart ges. Det förhåller sig inte så som Tunisien president Bourguiba velat göra gällande. Han har sagt i en intervju i »Newsweek», att fransmännen bombade Sakiet »därför att de nu vet, att de inte kan vinna kriget i Algeriet och de har blivit desperata. De slår omkring sig åt alla håll som ett sårat djur i ett hörn. Förödmjukade och slagna i öppen strid, splittrade genom regeringsskriser i Paris, har de tagit sin sista tillflykt till Sakiet-Sidi-Youssef.»

Denna meningslösa propagandatirad har vunnit en viss genklang i olika pressorgan. Sanningen torde i stället

vara, att 1957 var ett starkt framgångsrikt år för fransmännen i striden mot rebellerna i Algeriet. Man har fått en betydligt bättre ordning i landet och rensat upp det ena motståndsnästet efter det andra. Gränsen mot Marocko anses vara under god kontroll, och medan förr medlemmar av FLN tagit sig till Marocko för vila och nybeväpning, har praktiskt taget denna trafik helt upphört. Gränsen mot Tunisien har däremot endast delvis kunnat saneras. Den skyddas i viss utsträckning genom elektriskt laddad taggtråd, som försvårar gränspasseringar. Under sådana omständigheter har betydande styrkor tillhörande FLN isolerats i Tunisien. Det hör nämligen till bilden, att dessa trupper fritt fått dra sig tillbaka in på tunisiskt område, där de vilat, skött sina sårade, övat och fått nya vapen, vilka lossats i tunisiska hamnar. President Bourguiba har ingenting nämnt om detta i sin amerikanska intervju, men han torde i själva verket intet ha att säga till om på väst-tunisiskt område. Hans ställning, redan förut svag, är där helt negligerad, och gränslandet mot Algeriet styrs av den algeriska rebelledningen.

Detta förhållande kan i och för sig inte motivera det franska anfallet mot Sakiet. Fransmännen har uppgivit, att luftvärnsskulsprutor, placerade i byn, beskjutit franska plan som flugit längs gränsen. Inte heller detta kan vara tillräcklig motivering: med dem lär man ha kunnat komma tillrätta. Utan bakgrunden är givetvis, att fransmännen nu snart sagt med alla medel vill ha slut på kriget. Varje dag stupar frans-

män i Algeriet. Ingen lär vilja försvara de franska tortyrmetoderna mot rebellerna — de är tyvärr ett faktum — men fransmän som fallit i rebellernas händer upplever, eller dör under, samma behandling. De barbariska handlingar som utövats mot icke-stridande från rebellernas sida på algeriskt område är väl kända, och dem kan man inte lägga fransmännen till last. Under sådana omständigheter är det naturligt, att militära befälhavare förlorat tålamodet med det förhållandet att motståndaren kunnat dra sig tillbaka till en annan stats område, där han upprättat sin bas. Man har haft underrättelser om en kraftsamling vid Sakiet, och man har satt in sitt flyg mot den.

Detta är den franska ståndpunkten. Det har varit militärt och moraliskt försvarligt att angripa rebellerna där man funnit dem. Man har ansett sig styrkt i sin åsikt därför att på diplomatisk väg intet fanns att göra: eftersom Bourguiba faktiskt inte är herre i sitt hus, måste man själv gripa in.

Vad den som givit ordern inte insett är de politiska konsekvenserna. Detta och mycket annat tyder på, att ingen i regeringen var underrättad om vad som förestod. Minister Lacoste påstås ha fått reda på saken då han återvände från en inspektionsresa. Beslutet har varit rent militärt. Följderna blev inte de beräknade. Striderna i Algeriet blossade upp. Terrorn inom arabbefolkningen i Frankrike har ökat — i Paris patrulleras vissa kvarter av poliser med kulsprutor. Frankrikes ställning utåt har försvagats.

I den medling som nu förestår från amerikansk-engelsk sida får båda sidorna tillfälle att lägga fram sina synpunkter. Fransmännen har erbjudit sig att betala ersättning för den civila skadegörelsen. Även om summan blev hög, vore priset ringa om härigenom ett slut kunde ses på Tunisiens roll som basområde för algeriska rebeller. Man må

ha vilka åsikter man vill om den franska politiken i Algeriet, men där rör det sig dock om ett område där Frankrike är skyldigt att hålla ordning och skydda innevånarna för terror, även om denna klär sig i nationalistisk och »frihetsälskande» dräkt. Först sedan FLN slagits ned, kan det bli tal om diskussioner på det politiska planet om en förbättrad ställning för algerierna gentemot den miljon fransmän, som nu är bosatt i Algeriet och som utan tvivel åtnjuter förmåner som en privilegierad klass.

### Indonesiens dilemma

Den kris, som det stora indonesiska öriket sedan mer än ett år tillbaka genomlever, har under den senaste månaden tagit en vändning som hotat den unga nationens hela existens. Den händelseutveckling, som kulminerade i och med proklamerandet av rebellregeringen i Padang på Sumatra den 15 februari, utgör endast den logiska konsekvensen av ett de facto-tillstånd som förevarit sedan hösten 1956 och vars grundläggande faktorer varit förhanden under en följd av år.

Sedan gammalt har en djupgående motsättning rått mellan å ena sidan det folkrika och ekonomiskt utvecklade Java, som redan under den holländska tiden betraktades som arkipelagens centrum, och de glesare befolkade, men på naturtillgångar utomordentligt rika s. k. ytteröarna. Redan vid republikens proklamerande 1945 tog sig denna motsättning uttryck i krav från de yttre öarnas sida på att Indonesien skulle bli en federation och icke en enhetsstat, detta emedan stora delar av befolkningen där fruktade att Java, med sina två tredjedelar av Indonesiens befolkning, i alltför hög grad skulle bli dominerande i den nya nationen. Java fick sin vilja fram ifråga om enhetsstaten, bland annat därför

att en federativ statsbildning ansågs medföra faror för splittring i kampen mot holländarna, men efter det frihetskampen förts till ett lyckosamt slut dröjde det inte länge förrän de yttre öarnas farhågor i stor utsträckning besannades. Att landets administration företrädesvis sköttes av javaner skapade endast begränsad irritation i jämförelse med det obestridliga faktum, att centralregeringen redan från början ställdes inför nödvändigheten att genom ett system av exportavgifter belasta de övriga öarnas ekonomi, dels för de rena statsutgifterna, men dels även för försörjningen av det överbefolkade Java. Detta stimulerade i hög grad »provinsernas» krav på lokal självstyrelse, och en växande opposition på »ytteröarna» fordrade rättighet för provinserna att själva råda över sina inkomster. Centralregeringen företrädde härvidlag Javas intressen. Dess osäkra ställning bidrog till att öka dess fruktan för de separatistiska strävanden som helt naturligt åtföljde denna opposition. Samtidigt saknade den resurser att ensam administrera landet på ett tillfredsställande sätt, vilket naturligtvis i sin tur befrämjade oppositionens syften.

Denna grundläggande motsättning i geografiskt och ekonomiskt hänseende komplicerades av de politiska stridigheter som följt med samhällsstrukturernas omvandling från den av holländarna omhuldade feodalismen till ett åtminstone i teorin demokratiskt och antikapitalistiskt samhälle. Härmed sammanhänger en djupgående generationsbrytning mellan en äldre generation, som fördes fram till ledningen genom frihetskampen mot holländarna och som fortfarande har den holländska imperialismen i färskt minne, och en yngre, som i stor utsträckning fått västerländsk utbildning, som övergivit frihetskämparnas nationalistiska ideal och vars politiska åskådning mera be-

stäms av ekonomiskt-rationalistiska motiv.

Den »äldre» generationen förklarar sig syfta till bevarandet och befästandet av Indonesiens oberoende och suveränitet, framför allt i förhållande till den förutvarande kolonialmakten och till det »imperialistiska» västerlandet överhuvud, och dess inställning tar sig ofta uttryck i en mot västerlandet starkt fientlig attityd. För att genomdriva sina intentioner söker dessa nationalisterna underblåsa befolkningens latent främlingshat. I motsats häremot intar den nya generationen en mera moderat hållning till det utländska inflytandet och förklarar sig framför allt vilja inrikta sig på vad den anser vara Indonesiens centrala problem, nämligen de ekonomiska. Den hävdar att landet bör söka samarbete med västmakterna och på så sätt utnyttja västerlandets för landets ekonomiska utveckling nödvändiga tekniska framsteg och kapitalresurser.

Det är ingen tillfällighet att dessa motsättningar utkristalliserats i ett formligt uppror mot centralregeringen på Java. Såsom centrum för den holländska kolonisationen var Java från början även centrum för den anti-holländska befrielsekampen, och det är karakteristiskt att det gamla nationalistpartiet, som grundades och under många år leddes av president Sukarno, fortfarande har sitt starkaste stöd på Java. Den ledande falangen inom detta parti har bibehållit den nationalrevolutionära inställningen från frihetskampens tid, och den stödes härvid aktivt av president Sukarno. I sin motsättning till nationalistpartiet — som är religiöst neutralt och motarbetar tanken på muhammedanismen såsom statsreligion — har de muhammedanska partierna sökt anknytning till öarna utanför Java, där islam traditionellt har en dominerande ställning, och i samband härmed gjort sig till tolk

även för »ytteröarnas» ekonomiska strävanden i riktning mot oberoende av Java och mot samarbete med det västerländska kapitalet.

Inför denna hotande splittring såg sig nationalistpartiet nödsakat att söka parlamentariskt stöd hos kommunistpartiet, som sedan frihetskampens tid haft en stark ställning på Java. Genom samarbetet med nationalistpartiet stärktes kommunisternas inflytande, samtidigt som motsättningarna mellan nationalisterna och de muhammedanska partierna intensifierades, i all synnerhet som kommunistpartiet uteslutande hade sin förankring på Java och helt företrädde centralregeringens intressen gentemot de yttre öarna.

I förening med den brokiga parti- och opinionsflora som främjades av det gällande proportionella valsystemet verkade alliansen mellan nationalist- och kommunistpartierna förslamande på den indonesiska parlamentarismen. Den politiska situationen i landet blev efterhand ohållbar, eftersom de kortlivade minoritetsregeringarna under omväxlande nationalistiska och muhammedanska premiärministrar sällan lyckades tillvälla sig erforderlig auktoritet i landet. En bidragande orsak härvidlag var utan tvivel korruptionen inom administrationen, vilken blivit ett ofta använt tillhugge i den politiska kampen och därmed i hög grad undergrävt befolkningens förtroende för sina styresmän.

I december 1956 blev situationen akut i och med att en rad militärbefälhavare i provinserna, i tydlig opposition mot presidentens och nationalistpartiets samarbete med kommunisterna, genom »pronunciamentos» övertog de administrativa befogenheterna inom sina respektive områden. Ehuru inga bevis finns för att dessa aktioner varit samordnade, var deras syfte gemensamt. De avsåg alla att hävda provinsernas rättigheter gentemot central-

regeringen på Java och att protestera mot kommunisternas ökade inflytande inom denna.

Det var i detta läge som president Sukarno framlade sin plan för att »rädda demokratin». Eftersom den västerländska, parlamentariska demokratin hade »misslyckats» i Indonesien, ville presidenten införa en »vägledad demokrati». Det torde vara ostridigt att Sukarnos plan syftade till att sätta parlamentet ur spel genom tillsättandet av en samlingsregering, kompletterad med ett »nationalråd», utsett av presidenten själv. Efter dessa riktlinjer tillsatte Sukarno i juni 1957 den »utomparlamentariska expertregeringen» Djuanda, vilken emellertid åstadkom en kompromiss, såtillvida som regeringschefen i ett försök att avvärja oppositionen vägrat att, i överensstämmelse med Sukarnos ursprungliga »plan», upptaga kommunisterna i sin regering.

Klyftan mellan centralregeringen och de lokalt styrda provinserna kunde dock icke överbryggas. Oppositionen blev under hösten 1957 alltmer förbittrad, och det förklarades att även om kommunistpartiet var utestängt från regeringen, så upptog den dock en rad ministrar som betraktades som kommunistsympatisörer. I ett försök att avleda opinionens uppmärksamhet från de inrikespolitiska tvisterna försökte centralregeringen samla befolkningen kring kravet på holländskt tillbakaträdande från västra Nya Guinea. I december kulminerade denna kampanj i en häftig aktion från regeringens och de kommunistdominerade fackföreningarnas sida mot holländska företag och privatpersoner i Indonesien. Det huvudsakliga resultatet, för Indonesiens del, av denna aktion var att en betydande del av landets näringsliv paralyserades — bland annat lamslogs till stor del kommunikationerna mellan de olika öarna, vilket

snabbt ledde till ekonomiskt kaos och på vissa platser till ren hungersnöd.

Oppositionen i provinserna fick härigenom ytterligare vind i seglen, i all synnerhet som den från början motsatt sig aktionen och i stället hävdade nödvändigheten av ekonomiskt samarbete med västerlandet och holländarna. Den kunde nu med fog påstå att centralregeringens politik ledde landet mot ekonomisk ruin, och den fick härvidlag stöd av den yngre, västerländskt influerade eliten inom framför allt det muhammedanska Masjumi-partiet. Efter att förgäves ha krävt regeringen Djuandas avgång och dess ersättande med en regering under förre vicepresidenten Mohammad Hatta och sultanen av Djogjakarta, vilka båda gjort sig kända för sitt motstånd mot Sukarnos nationalistiska och antivästerländska politik, utfärdade militärbefälhavarna på Sumatra sitt ultimatum till Djakartaregeringen den 10 februari, och proklamerade fem dagar senare sin egen motregering, med en av Indonesiens främsta politiker, förre riksbankschefen Sjafruddin, som premiärminister.

Den nya regeringen i Padang har utan tvivel möjlighet att svälta ut centralregeringen i Djakarta, då ju Sumatra hittills varit Indonesiens huvudsakliga producent av utländsk valuta och Java näppeligen i längden torde vara självförsörjande. Det återstår att se, huruvida de militära operationer som Djakarta inlett mot Padangregeringen kommer att leda till ett regelrätt inbördeskrig, eller om en försoning trots allt kommer till stånd. Under nuvarande omständigheter ligger det givetvis i Nederländernas, och kanske överhuvud taget i västmakternas intresse att stödja rebellregeringen. Ett dylikt stöd torde dock under överskådlig tid förbli ytterligt inofficiellt, hur stark rebellernas önskan om hjälp än må vara. Varje västmaktsingripande i

den indonesiska konflikten torde i själva verket numera omedelbart få till följd en skarp reaktion från östblockets sida. Karakteristiskt är, att då utrikesminister Dulles för en tid sedan vid en presskonferens förklarade, att Förenta staterna önskade en regering i Indonesien som kunde stödja sig på folkviljan, Djakartaregeringen omedelbart avlät en energisk protest och förklarade, att Förenta staterna borde avhålla sig från att blanda sig i asiatiska staters inre angelägenheter, »eftersom i så fall andra stormakter kunde föranledas göra detsamma».

Tydligare kan knappast situationen i Indonesien av idag uttryckas.

### Privatisering av bostadsägandet

I en motion till årets riksdag har ett antal högermän tagit upp frågan om det kollektiva bostadsägandet till kritisk behandling. Efter att ha påvisat de avsevärda farorna och nackdelarna med detta, föreslår motionärerna att de kommunalägda bostäderna successivt överförs i enskild ägo, lämpligast genom att de övertagas av nybildade bostadsrättsföreningar. De synpunkter som framläggs i denna motion bör ha sitt givna intresse för den, som vill se att den nuvarande samhällsutvecklingen i riktning mot samhällelig dirigering och en alltmera utbredd förteckat socialisering brytes och i stället vill ge enskild initiativkraft och ansvarstagande och enskild äganderätt ännu en chans.

Den bostadspolitik som förts under efterkrigstiden har på ett flertal områden medfört besvärande och i några fall olidliga missförhållanden. I vissa fall är dessa missförhållanden uppenbart och drastiskt verifierade, som t. ex. inom de områden som påverkas av hyresregleringen, medan de i andra fall inte framträder lika klart. Ett exempel på den sistnämnda kategorin är

den förändring i ägarestrukturen som bostadspolitikerna i allmänhet och de statliga lånereglerna i synnerhet har framtvingat.

Medan det före kriget var en undantagsföreteelse att annat rättsobjekt än enskild person var ägare till bostadsfastigheter, har alltsedan kriget den kommunala andelen i bostadsbyggnad och därmed småningom i bostadsägandet blivit allt större. Denna andel utgör för närvarande inte mindre än ca 30 %. Det kommunala bostadsbyggnad och ägandet sker i olika former. Dels så att kommunerna engagerar sig direkt genom en av sina nämnder eller också bildas det aktiebolag, stiftelser eller föreningar, s. k. allmännyttiga företag, i vilka kommunerna har styrelsemajoritet, för att omhänderta denna verksamhet. Anledningen till att denna ofantliga kommunala expansion kunnat ske på ett så kapitalkrävande område som bostadsproduktionen är de statliga lånebestämmelserna, som medger kommuner och s. k. allmännyttiga företag räntesubventionerade statliga lån upp till 100 % av avkastningsvärdet. Under senaste året har visserligen här införts ett tak, som tvingar till en rationell produktion såvitt detta värde inte skall överskridas och sålunda kommunala medel behöva engageras i fastigheter; tidigare fanns inte ens en dylik spärr utan lån till fulla produktionskostnaden erhöles genomgående. Tack vare dessa bestämmelser har de allmännyttiga företagen kunnat arbeta praktiskt taget utan eget kapital, ett dylikt utgörande mindre än 1 % av omslutningen har tidigare varit vanligt. Emellertid har under förra året beslutats att det egna kapitalet skall utgöra lägst 1 % av balansomslutningen, varför en viss höjning på senaste tid har ägt rum. Fortfarande är dock detta kapital betydelselöst i förhållande till företagets stora engagemang. Förutom

att expansionssvårigheterna för kommunerna sålunda har eliminerats vad kapitalsidan beträffar innebär lånebestämmelserna samtidigt en prioritering av de kommunala företagen i förhållande till andra byggkategorier. Dessa kan erhålla lån till högst 95 % av avkastningsvärdet, vilket innebär en prioritering på kostnadssidan, då dessa lån löper med en kraftigt subventionerad räntefot.

Förutom de principiella invändningar som måste resas mot en ökad kollektivisering av äganderätten, för vilka knappast en närmare redogörelse behöver lämnas till denna tidskrifts läsare, aktualiserar denna utveckling en rad mer speciella invändningar. Sålunda medför den ökade bostadsförvaltningen för kommunerna ett mycket omfattande ekonomiskt ansvar, som visserligen ännu ej har aktualiserats, men som i ett kärvare konjunkturläge eller vid en av andra orsaker betydande bättre balans mellan tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden mycket snabbt kan materialiseras och handgripligt kullkasta alla kommunala statskalkyler. Statsbidrag kan visserligen erhållas till bestridande av en del av dessa kostnader, men kommunernas utgifter för dylika förluster blir säkerligen detta till trots mycket betydande. De fastigheter som byggts i kommunal regi är i allmänhet lokaliserade till tätorternas ytterområden och inrymmer dessutom till övervägande del smålägenheter. När möjligheterna till ett fritt konsumtionsval äntligen inträder även på bostadsmarknaden finns det anledning att antaga, att efterfrågan i större utsträckning än vad som nu är fallet kommer att inrikta sig på egna hem, och att de som fortfarande efterfrågar hyreslägenheter kommer att fordra att dessa ur kommunikationssynpunkt är lämpligt belägna, dvs. huvudsakligen lokaliserade till tätorternas centrala delar. Sist-

nämnda tendens kommer att i en framtid få större betydelse, då den länge eftersatta saneringen av städernas centralområden kommer till stånd och åstadkommer ett större utbud av lägenheter med bekvämt läge. Båda de här omnämnda förhållandena kommer att innebära risk för att en avsevärd del av de kommunala företagens lägenheter vid balans på hyresmarknaden kommer att stå tomma.

De amorteringar som kunnat göras på detta kommunalförvaltade fastighetsinnehav har inte på långt när varit tillräckliga för att täcka den reella värdenedgången. Endast den hittillsvarande penningvärdeförstöringen och därav följande ökning av husens nominella värde har befriat kommunerna från avsevärda förluster. Det är sålunda uppenbart att det kommunala fastighetsinnehavet utgör en alltmer betungande börda, varför det ur kommunal synpunkt vore önskvärt om en avveckling av detta engagemang kunde ske.

Även ur samhällsekonomiska aspekter skulle mycket stå att vinna på en avveckling av det kommunala bostadsbyggandet liksom av det kommunala fastighetsinnehavet. Det torde nämligen vara ett faktum att en av de främsta anledningarna till efterkrigstidens prisinflation är det i förhållande till den nödvändiga investeringsvolymen alltför ringa sparandet. Den relativa minskning i sparandevolymen som här har skett kan till stor del förklaras av det bortfall av sparandeanledningar, som blivit en följd av den senaste tioårsperiodens socialpolitik. I ett dylikt av alltför ringa sparande karakteriserat samhällsekonomiskt läge är det orimligt att premiera en produktionsform som gör varje form av eget sparande hos vare sig byggherren eller den blivande konsumenten obehövt. Det är fastmera i dagens samhälle en angelägenhet av högsta prioritet att

för att höja sparandevolymen tillvarata varje incitament till personligt sparande, som fortfarande kan spåras. Det kanske främsta kvarstående sparandeincitamentet, sedan socialpolitiken har löst de centrala trygghetsfrågorna, torde vara en hos alla människor stark längtan efter en egen bostad. Under de många år av bostadsbrist som vi har bakom oss har det ju även visats, till vilka stora ekonomiska offer människorna har varit beredda att gå för att nå detta mål, och det har i dessa fall dessutom gällt stora kapitalutlägg, som inte har resulterat i någon motsvarande tillgång. Bostadsproduktionen bör sålunda i största möjliga utsträckning ske på sådana villkor, att den blivande nyttjaren till bostaden blir nödsakad att spara ihop och insätta ett visst eget kapital i densamma och sedermera även successivt amortera av de lån som placerats i fastigheten. Ett dylikt system torde enklast och effektivast kunna uppnås genom en avveckling av de allmännyttiga bostadsföretagen och deras ersättande både vad gäller nyproduktionen och det redan befintliga fastighetsbeståndet med bostadsrättsföreningar. Tanken skulle härvid för det äldre fastighetsbeståndets vidkommande vara, att de av de nuvarande hyresgästerna som är villiga härtill bildar en bostadsrättsförening, som övertar fastigheten från kommunen eller det allmännyttiga företaget.

En övergång från hyreslägenheter till lägenheter som innehas med bostadsrätt skulle även medföra en icke obetydlig nationalekonomisk vinst. All erfarenhet tyder nämligen på att förslitningen av bostäderna och därav betingade reparationer och underhåll avsevärt nedgår, på grund av den större omsorg och försiktighet den visar, som själv äger sin lägenhet och får bekosta reparationerna däri. De fördelar ur såväl uppfostringssynpunkter som beträff-

fande karaktärsdaning som en utvidgning av den enskilda äganderätten särskilt beträffande ett så centralt föremål som den egna bostaden medför, är för allom uppenbara och skall här icke vidare diskuteras. Det lovande initiativ som här har kommit från högerhåll spänner således över många områden av vital betydelse. Skulle förslaget genomföras har man anledning att förvänta en icke obetydlig förbättring av bristsituationen på bostadsmarknaden samtidigt som man uppnår betydande samhällsekonomiska fördelar; icke minst betydelsefull härvidlag är självfallet den uppbromsande effekt som dessa åtgärder skulle ha på inflationen. Därtill kommer att den upplösning av familjebanden och familjens betydelse i samhället som f. n. successivt sker avsevärt skulle avtaga eller kanske t. o. m. vändas i sin motsats i den mån människorna i en annan utsträckning finge tillgång till bostäder som de med skäl kunde kalla sina egna och för vilka de finge taga ekonomiskt ansvar.

### Den amerikanska konjunkturen

Förra året började orosmolnen dra ihop sig på den amerikanska högkonjunktursens himmel. President Eisenhower och hans ekonomiska rådgivare förklarade emellertid att man inte behövde hysa någon oro för den närmaste framtiden. Fanns det några ekonomiska moln var det närmast sommarskyar, som gav svalka åt en alltför het dag. Det kunde högst röra sig om en justering av det för högt uppdrivna expansionstempot.

I år är presidenten inte fullt så hoppfull. Han har nu fäst sin optimism snarare vid utvecklingen på lång sikt än vid den omedelbara framtiden. Visserligen yttrar han sig på intet sätt pessimistiskt om den näraliggande

framtiden. Det gäller att hålla humöret uppe och inte låta missmodiga stämningar gripa omkring sig. Men hans ton är dämpad och de ekonomiska siffrorna ser ut på ett sätt som kommer pressen i östblocket att jubla i förväntan om en alltmer djupnande kris.

Den industriella produktionen låg i januari i år nästan 10 procent under den tidigare toppunkten, som inregistrerades i december 1956. Nedgången var till en början ganska måttlig. Det uppvisades till och med en viss uppgång under mitten av 1957, men efter augusti har kurvan gått brant neråt.

Viktiga nyckelindustrier visar en fortsatt avmattning. Produktionen inom järn- och stålindustrien har successivt sjunkit så lågt, att kapaciteten nu utnyttjas till endast ca 55 procent. Bilindustrien har fått allt sämre försäljningssiffror, som lett till omfattande permitteringar. Ett undantag utgör dock småbilarna, som visar en god tendens. Företagsvinsterna sjunker och utdelningarna krymper. De planerade industriinvesteringarna ligger betänkligt lågt, nästan en tredjedel lägre än förra året. En del företag har inställt redan påbörjade nybyggnader. Konkurserna har ökat och nått sin största omfattning sedan 1940. Arbetslöshets-siffran har stigit, särskilt sedan december förra året. I februari i år inregistrerades över 5 miljoner arbetslösa, vilket utgör nära 7 procent av hela arbetskraften. På sina ställen har man öppnat bespisningslokaler för arbetslösa. 1933 var dock procenten nästan 25, och 1934 17,2.

Orsaken till denna föga gynnsamma bild, som särskilt belyses av den otillräckliga efterfrågan på marknaden, har man på sina håll sett i den starka investeringsverksamheten under 1956 och delvis under 1957. Den bidrog till att utöka industriens kapacitet i så hög grad att efterfrågan hos de privata konsumenterna, hos stat och kommun och



hos kunderna i utlandet inte orkade med. Överkapaciteten blev särskilt märkbar på de varaktiga konsumtionsvarornas område, t. ex. bilar, hushållsmaskiner och televisionsapparater. Bilindustriens kapacitet lär numera, enligt uppgift från ledande metallindustrihåll, vara så stor att den kan svara för 10-12 miljoner bilar per år. Under rekordåret 1955 såldes emellertid endast något över 7 miljoner vagnar, vilket dessutom skedde med hjälp av kraftigt stimulerande avbetalningsvillkor. I vissa fall löpte avbetalningarna på 36 månader. Några av dessa bilar torde sålunda inte vara slutbetalda ännu. Produktionsuppsvinget i bilbranschen drog med sig ett uppsving även i många andra anknutna branscher, vilket dock inte kunde ske utan fortskridande prishöjningar, dvs. inflation. Överkapaciteten i den för näringslivet centrala bilbranschen torde vara ett av de besvärligaste problemen för tillfället, i all synnerhet som tendensen tilltar att det inte längre anses vara så »fint» att ha en ny modell vart år.

För att få fart på produktionen måste man först få fram en ökad köpkraft på marknaden. Att det skulle gå av egen kraft förefaller i flera avseenden tvivelaktigt. Den amerikanska allmänheten är i mycket stor utsträckning betungad av avbetalningsköp och konsumentkrediter med kontinuerliga amorteringar, som verkar hindrande på nya köp i större omfattning. Därtill kommer att de europeiska industriländerna nu också har kännning av de viktiga konjunkturerna, vilket inte var fallet vid de tidigare amerikanska produktionsavmattningarna 1949 och 1954, då Förenta Staterna hade fördel av dessa länders oförändrade köpkraft. Vidare försvåras den nuvarande situationen av ihållande baissetendenser på råvaru- och fraktmarknaderna, som leder till att valutareserverna krymper

ihop och hindrar råvaruländerna från att köpa varor i industriländerna i samma utsträckning som tidigare.

Inför den mörknande situationen har regeringen fått uppbära skarp kritik från många håll för sin underlåtenhet att sätta in de s. k. grova kانونerna, dvs. ökade statliga köp och utgifter samt skattesänkningar. Den hänvisar visserligen till höjda utgifter i budgeten för 1958/59. Men varken dessa eller andra utgifter som president Eisenhower omnämnde i sitt anförande den 12 februari kan betecknas som någon övergång till aktiv utgiftspolitik. För detta behövs betydligt kraftigare åtgärder. Regeringen anser sig dock ha goda skäl för sin tvekan att ingripa med mera kraftiga stödåtgärder. Dels hyser den farhågor för åtgärder som kan betecknas som krisbetonade. De kunde lätt få en olycklig psykologisk verkan genom att ge den lätttröliga amerikanska opinionen en känsla av att krisen verkligen slagit klorna i näringslivet. En modstulen stämning skulle försämra situationen. Dels tycks regeringen, med rätt eller orätt, ha ansett att »det värsta snart är över» och att uppåtgående tendenser snart skulle göra sig gällande. Därvid har den stöd av flera framstående konjunkturforskare. Skulle man då sätta in de kraftigaste konjunkturstimulerande medlen, vilkas fulla verkan blir märkbar först någon gång nästa år, skulle detta kunna leda till något som man på allt sätt vill undvika, nämligen ett inflationstryck med penningvärdeförsämring och instabila priser. Regeringen är synbarligen beredd att betala ett högt pris för att undvika detta och till på köpet acceptera en rätt märkbar avmattning i produktionstakten. Därtill kommer en annan sak som skulle öka regeringens dilemma. Ökade statliga utgifter skulle just nu till en del omintetgöra regeringens allvarliga ansträngningar att minska alla utgifter

för icke-militära ändamål och äventyra detta påbörjade långtidsprogram.

Trots alla betänkligheter förefaller det dock som om man nu kommit till en situation, där regeringen ej kan tveka mycket längre att vidtaga kraftigare stimulerande åtgärder. Man håller det för sannolikt att så kommer att ske, innan kongressen åtskiljs fram på sommaren.

Även om läget för närvarande inger betänkligheter bör man dock ej låta förleda sig till alltför pessimistiska betraktelser. Verkan av de konjunkturstimulerande medel som man har i beredskap bör icke underskattas. Allmänt är man också övertygad om att det komplicerade konjunkturförloppet är så pass under kontroll, att en kris i likhet med den i början av 30-talet icke kan återkomma.

### **Försvarsberedningen har gjort sitt**

Den 18 februari 1958 avgav 1955 års försvarsberedning ett utlåtande rörande de allmänna riktlinjerna för krigsmaktens fortsatta utveckling, och därmed fördes försvarsfrågan en lång bit in i hamn.

Det är en sanning med modifikation, att försvarsberedningen var enhällig. Ledamoten herr Åkerström (s) saknades bland undertecknarna. Han hade emellertid inte reserverat sig. Han hade helt enkelt inte varit med på slutet — enligt egen uppgift därför att han varit upptagen av annat angeläget arbete! Därmed må förhålla sig hur som helst, och herr Åkerström kommer säkert att låta höra av sig, när försvarspropositionen läggs fram i riksdagen.

Debatten i försvarsfrågan har varit livlig. Pressopinionen har självfallet varit delad i sakfrågor men i ett avseende har man på ansvarigt håll nästan genomgående varit enig — det går inte att fortsätta med provisorier, det måste fattas ett beslut. En kraftfull

aktion från marinens sida i syfte att få ÖB-förslaget stälpt har väckt uppmärksamhet. Det vore väl för mycket begärt, att ÖB inom minskande kostnadsramar skulle kunna åstadkomma en avvägning, som tillfredsställde alla försvarsgrenscheferna. I själva verket har alla varit missnöjda, chefen för marinen mest eftersom han varit hårdast utsatt. Bara det tyder på att ÖB haft i stort sett rätt kurs. ÖB själv har förmodligen inte varit glad åt denna offentliga tvättbykning. I vart fall har han underlåtit att blanda sig i debatten.

Bland yngre militärer inom alla försvarsgrenar gör sig nu, sedan »eld upphör» blästs, den uppfattningen alltmär gällande, att ÖB-institutionen borde stärkas. Det kommer i framtiden alltid att bli fråga om att avväga olika försvarsfunktioner, och det kan då inte vara rationellt — menar man — att ha en ÖB, som kan förbigås av direkt under Kungl. Maj:t lydande försvarsgrenschefer. Frågan skall utredas.

Försvarsberedningen har gett ÖB:s avvägning sitt stöd. Den utgår från att det vid den praktiska utformningen av försvarsorganisationen skall bli möjligt att uppnå en något högre effekt vid marinen än vad som bedömts i alternativ Adam. Det är känt, att beredningen fattade ställning sedan ÖB efter diskussion med chefen för marinen föreslagit försvarsministern en mindre förskjutning till marinens förmån. Beredningen har sålunda inte dikterat utan endast anslutit sig till en av ÖB föreslagen kompromiss, som innebar att marinen kompenserades på arméns och flygvapnets bekostnad men långt ifrån i den utsträckning marinchefen tidigare krävt.

Den krigsmakt vi får kommer att möjliggöra ett allsidigt luftförsvar av viktigare landsdelar och ett invasionsförsvar i två huvudriktningar, där dock resurserna inte medger tillräck-

lig kraftsamling mer än till en. Periferiförsvaret kommer att i ökad utsträckning åvila attackflyget. Övervaknings- och självfallet kustartilleristridskrafterna får sin huvudsakliga uppgift i kustområdena. Fältförbanden koncentreras till försvar av viktigare gräns- och kustavsnitt. Lokalförsvarsförbanden och hemvärnet svarar för ytförsvaret och bevakning.

För 1958/59 har kostnadsramen bestämts till 2 700 miljoner kronor. Här ligger en uppräknig, främst med hänsyn till teknisk fördyring, på 75 miljoner kronor. Några äskanden om anslag på tilläggsstat — av vad anledning det än vara må — får inte förekomma. Armén erhåller siffermässigt 987 miljoner kronor (3 miljoner kronor mindre än i alternativ Adam enligt ÖB ursprungliga avvägning), marinen 420 (20 miljoner kronor mera) och flygvapnet 1 103 (78 miljoner kronor mera — om man tar bort ÖB-Adams 16 miljoner till luftvärnsrobot, blir det 62 miljoner kronor mera). Kungl. Maj:ts spärar t. v. 70 av de 78 miljonerna till flygvapnet.

Beredningen förutsätter en årlig anslagsstegring fr. o. m. 1959/60 på  $2\frac{1}{2}$  procent för teknisk utveckling och härutöver kompensation för löne- och prisstegringar. Det viktigaste i rekommendationerna — som i detta hänseende bara är ett konfirmerande av överenskommelsen mellan regering och oppositionsledare — är just denna kostnadsinriktning. Statsmakterna måste i vårt tekniska tidevarv ikläda sig långsiktiga betalningsförpliktelser. Därmed har de militära myndigheterna fått en reell grund för sin planering.

Hur kostnadsförskjutningen till marinen förmån i fortsättningen skall ske är bara delvis klart. Av Kungl. Maj:ts direktiv den 21 februari 1958 till försvarsgrenscheferna framgår, att chefen för marinen 1959/60 har att

räkna med ungefärligen 400 miljoner kronor. Betalningsutfallet därefter får man — menar försvarsministern — ta ställning till, när en ny plan för den framtida inriktningen av marinens materielanskaffning lagts fram. Enligt marinchefens uttalanden kommer en vapenplan för kustartilleriet att föreligga redan under 1958, medan en fartygsbyggnadsplan inte kan vara klar förrän i slutet av 1959. Utrymmet för marinens »ökning» i fortsättningen måste emellertid liksom 1958/59 beredas genom att arméns och flygvapnets andelar minskas.

Beredningen framhåller, att den tekniska utvecklingen särskilt beträffande atomvapen och robotar inom några år kommer att påverka vårt försvar och dess utformning i växande grad. Den förklarar sig ha noga studerat atomvapenfrågan men har inte tagit ställning. De tekniska förutsättningarna är sådana, att ett visst uppskov med ställningstagandet synes kunna ske, menar beredningen. Det är i och för sig oantastligt, och huvudsaken är, att ingen tid går förlorad för forskning och försök. Forskning inom atomvapen- och robotområdet har också principiellt förlänats »hög prioritet» vid fördelning av anslag och personal. Det bör emellertid ihågkommas, att alla alternativ — t. o. m. ÖB eget förslag — förutsätter atomvapen, om vårt försvar skall ha rimlig avskräckande effekt. Atomvapenfrågan är inte något, som kan få »mogna» hur länge som helst. Frågan om vi skall skaffa oss dessa vapen hör nära ihop med möjligheterna att på längre sikt realisera målsättningen för det militära försvaret, och hela det problemkomplexet har försvarsberedningen valt att kringgå.

### Välfärdspolitik och avundsjuke

I Samtid och Framtid nr 1 diskuterar *Lennart Thuresson* i en artikel med rubriken »Vägen från välfärdsstaten»

dels »vilka motiv... som ligger bakom och har drivit fram välfärdspolitiken sådan den numera praktiseras här i landet och i många andra demokratier», dels hur man skall kunna »angripa uppgiften att vrida in utvecklingen på sundare banor utan att tillgripa medel som är lika fördärliga som den politik man vill ändra». I båda dessa stycken är författarens åsikter i hög grad diskutabla.

Hr Thuresson urskiljer tre huvudgrupper av motiv till den nuvarande välfärdspolitiken — medkänslan, avunden och den politiska ambition som kapitaliserar avundsjukan i maktsträvandenas tjänst. Denna senare faktor framhåves som den avgörande förklaringen till att allt under det att de stora, politiskt betydande grupperna erhållit allt flera generella förmåner har de numerärt obetydliga grupperna av verkligt nödlidande på ett upprörande sätt fått halka efter i den allmänna utvecklingen.

Hr Thuressons synpunkter på detta speciella problem är i och för sig tänkbara. De motiverar likväl inte på något sätt hans brutalt ytliga resonemang om avunden. »Idealisternas och reformatorernas upphöjda tankar skulle förmodligen aldrig ha omsatts i verkligheten i den utsträckning som skett, om de inte kunnat användas för att stimulera andra känslor än det rena och osjälviska medlidandets. De ideal som medkänslan uppställt har *avunden* kastat sig över och tillägnat sig som vapen och rörelsekapital. Avundsjukan är välfärdspolitikens andra rotstock — och beklagligtvis en starkare sådan än medlidandet.»

Det är påfallande att förf. helt tycks förbise den roll *rättfärdighetskravet* spelat för välfärdspolitiken — utan tvivel inom alla partier, men obestriddligen mest framträdande inom socialdemokratien. — Han tycks endast se avundsjukan. Förhållandet är ju, — som

borde vara väl känt — att värderingarna om vad som är rätt och rättfärdigt växlar mellan olika grupper. Man kan anse, att det vore lyckligt om den inom arbetarrörelsen härskande, alldeles avgjort på »jämlikhet» inriktade rättviseuppfattningen kunde ersättas med ett mera nyanserat betraktelsesätt med större utrymme för differentiering. Man kan beklaga effekterna av åtskilliga egalitära reformer. Likväl måste man respektera det faktum, att reformverket burits upp av ett uppriktigt, etiskt motiverat rättfärdighetspatos, ofta av oerhörd styrka. Att avfärda detta med en arrogant formulering om avundsjuka är inte bara utmanande och sårande mot politiska motståndare — det är ett bevis på att man inte gjort sig tillräcklig möda att analysera de faktiska förhållandena.

Att finna alternativ till den nuvarande uppläggnings av socialpolitiken är tvivelsutan en av de viktigaste uppgifterna. Olyckligtvis är Lennart Thuressons konkreta förslag knappast mindre grovt tillryxade än hans ideologiska analys. Den föreslagna parlamentariska besparingskommissionen finner han inte vara ett tillräckligt effektivt medel. Vad som behövs är istället en *oparlamentarisk* kommitté, »ju mer oparlamentarisk, desto bättre. Det behövs ett från hela partipolitiken fristående utskott av oberoende sakkunskap, som omprövar hela frågan om vad samhället bör göra och inte göra, om var den riktiga och rimliga gränsen går mellan statlig och enskild verksamhet, individuell och socialt ansvar.» Detta är inte endast, som författaren tror, verklighetsfrämmande. Det är i sak orimligt.

Bl. a. just på grund av den av hr Thuresson förbisedda skillnaden mellan olika gruppers rättviseuppfattningar är det absurt att tänka sig att ett sådant problem skulle kunna lösas av »oberoende sakkunskap». I och med att

en expertgrupp skulle ta ställning till frågan om den rimliga och riktiga gränsen mellan statlig och enskild verksamhet, skulle den uppenbarligen fatta position just i den fråga som är den centrala för den partipolitiska striden i vårt land, en strid i vilken maktförhållandena just avspeglas i den nu förhandenvarande gränsdragningen.

I all sin orimlighet är hr Thuressons förslag på sitt sätt ett intressant exempel på den oklarhet i uppfattningen om skillnaden mellan politik och objektiv sakkunskap och på det mer eller mindre aggressiva förakt för den demokratiska politiken och dess arbetsformer som av och till på ett betänkligt sätt gör sig gällande i den enklare debatten.